

FARMASI LILLA

**STORYTELLING AND THE PERCEPTIONS OF THE EMBODIED
MIND: SPACE AND MOVEMENT IN NARRATIVES**

**Témavezetők:
Dr. Kiss Attila
Dr. Kovács Ágnes Zsófia**

**Szegedi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Irodalomtudományi Doktori Iskola
Angol nyelvű irodalmak és kultúrák doktori alprogram**

Szeged
2019

Table of Contents

Introduction.....	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
The neuronovel	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
PART I. THEORY AND METHODOLOGY	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
Chapter 1: From Narratology to Narratologies	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
1.1. Histories of narratology	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
1.2. Babelization	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
1.3. Humanities and Science (of Stories): Knowledge Production in Narratology	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
1.3.1. Paradigm expansion	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
Chapter 2. Cognitive Science, Human Embodiment, Narratology	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
2.1. Human cognition across the disciplines	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
2.1.1. Phenomenology and physics.....	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
2.1.2. Cognitive science and biology	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
2.1.3. Human cognitive processes embodiment.....	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
2.2. Cognitive Narratology vs Cognitive Narratologies.....	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
2.2.1. Cognitive narratology	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
2.2.2. Second Generation Cognitive Narratology	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
2.2.3. Narratology and embodiment.....	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
2.3. Human Consciousness and Neuropsychology in Literary Theory: Neuro-narratology	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
2.3.1. Basic terms defined from the perspective of Neuronarratology	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
2.3.1.1. Narrative	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
2.3.1.2. Storyworld.....	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
2.3.1.3. Focalization.....	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
2.3.2. Narration and effect in the analyzed works.....	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
2.3.2.1. Disnarration.....	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
2.3.3. Space in Narratology and in Neuropsychology	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
2.3.3.1. Perception(s) of space	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
2.3.3.2. Space, conceptualization, and language.....	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
2.3.3.3. Disorders in Spatial Experience.....	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
2.3.3.4. Embodied emotions: Fear and Anxiety.....	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
PART II. NARRATIVES IN MOTION: NEURO-NARRATOLOGICAL SPACE IN LITERARY ANALYSES	Hiba!
A könyvjelző nem létezik.	
CHAPTER 3. Embodiment, Materiality and Mediality in Vladimir Nabokov's <i>The Original of Laura</i>	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
2.4.1 Intermediality and Incompleteness in <i>The Original of Laura</i>	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
2.4.2. Embodiment in <i>The Original Of Laura</i>	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
2.4.3. The Reading Process in <i>The Original of Laura</i>	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
Chapter 4. Sense perceptions and representation of consciousness in Vladimir Nabokov's <i>Invitation to a Beheading</i> and Poe's "The Pit and the Pendulum"	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
4.1. Embodiment, sense perception, and consciousness in Nabokov's works	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
4.2. Liquidity, current, and "the idea of revolution"	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
Sense perceptions.....	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
Narrative space and motion	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
4.3. Embodied experience and the absurd: "How frightened I am. How sick with fright."	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
Chapter 5. Perceptions of Space in Don DeLillo's prose.....	Hiba! A könyvjelző nem létezik.

5.1. Narrative experience as kinetosis for the reader: Spatial perception in <i>The Body Artist</i>	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
4.1.1. Image schemas and conceptual metaphors in literature	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
4.1.2. Plot model in motion in DeLillo's <i>The Body Artist</i> ...	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
5.2 Narrative Space and Motion(lessness) in "The Ivory Acrobat"	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
4.2.1. Cognition and Embodiment DeLillo's Fiction.....	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
4.2.2. Sensing and Constructing Space in the "The Ivory Acrobat"	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
Chapter 6. Disorientation, dislocation, and disnarration in Mark Z. Danielewski's <i>House of Leaves</i> .	
.....	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
6.1 Engaging and dislocating the reader	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
6.2 Storytelling and the poetics of uncertainty: disnarration and its effect	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
6.3 Dislocation, disorientation, disnarration and the functioning of cognitive schemas	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
Chapter 7: Storytelling with Tourette's Syndrome in Jonathan Lethem's <i>Motherless Brooklyn</i>	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
7.1. Tourette's syndrome. "I consist of tics—there is nothing else"	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
7.2. Tourette's syndrome versus storytelling	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
7.3. Narrative organization	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
Conclusion	Hiba! A könyvjelző nem létezik.
Reference List	Hiba! A könyvjelző nem létezik.

TÉZISEK

A disszertáció célkitűzései

A disszertációban több célt tűztem ki. A legáltalánosabb, hogy hozzájáruljak a hagyományosan sok szempontból egymással ellentétesnek tételezett természettudományok és humán tudományok párbeszédéhez. Ezt az irodalomelmélet és az idegtudományok ötvözésével igyekszem megtenni, irodalomelmélet oldalán a narratológia, idegtudományok oldalán a neuropszichológia hasznosításával. Ennek a munkának az eredménye egy a kognitív narratológiához tartozó, kialakulóban lévő terület, a neuronarratológia elemző módszereinek és elméleti meglátásainak árnyalása. Saját vizsgálataimban a tér és ezzel együtt a mozgás nemvizuális észlelése érdekel, illetve, hogy ezek a folyamatok hogyan vesznek részt az emberi kogníció és a narratívák működésében. Az utóbbira a kognitív narratológia azon meglátása ad lehetőséget, hogy a narratíva nem feltétlenül irodalmi fogalomként, vagy szövegtípusként, hanem alapvető kognitív struktúráként kezelendő. Elemzéseimben olyan huszadik századi és kortárs amerikai narratívákat veszek górcső alá, amelyek valamilyen módon előtérbe helyezik a tér és a mozgás szubjektív észlelését. A vizsgálatokban különösen hasznosnak bizonyult az ún. neuroregények bevonása. Ezek a művek különböző mentális betegségekkel, vagy kognitív problémákkal élő szereplők történeteit mutatják be. A dolgozatban hét művet elemzek: Don DeLillo *The Body Artist* és "The Ivory Acrobat" című történeteit, Vlagyimir Nabokov *Laura modellje* és *Meghívás kivégzésre* c. regényeit (az utóbbit Edgar Allen Poe "A kút és az inga" c. novellájával összevetve), Mark Z. Danielewski's *House of Leaves* című regényét, és végül Jonathan Lethem *Árva Brooklyn* című detektívregényét.

A vizsgálatom egyik fő szempontja, hogy a narratológia alapfogalmai között számos olyan fogalmat találunk, amelyek szorosan kapcsolódnak az észlelés, az emlékezet, és egyéb kognitív folyamatok működéséhez. Ezen narratológiai fogalmak definícióit jóval azelőtt alakították ki, hogy a kognitív tudomány, a pszichológia, vagy az idegtudomány vizsgálni kezdte volna a hozzájuk kapcsolódó agyi-, és tudatfolyamatokat, és a később ezeken a területeken elért eredmények integrálása, bár a kognitív narratológia eszköztárának kialakításával megkezdődött, koránt sem teljes. Elemzéseimben igyekszem feltárni azokat a módozatokat, ahogyan a tér és a mozgás tapasztalásának sajátosságai hozzájárulnak a narratívák megkonstuálódásához, és az általuk kiváltott hatáshoz. Ennek segítségével lehetőségünk van olyan narratológiai fogalmak alaposabb megértésére, mint pl. a szűs szerkezeti sajátosságai.

Hipotézisem szerint a narratívákban az információ elrendezésében szerepe lehet a megtestesülés olyan alapvető aspektusainak, mint a testben létezés és a térben történő tájékozódás. Ezek az alapvető mintázatok preszimbolikus szinten befolyásolhatják a jelentés formálódását. Így, noha lehetetlen pontosan megjósolni, hogy az egyéni olvasó milyen olvasásélményt fog kialakítani, lehetőség nyílik az olvasási folyamat feltárására, és egy részének vizsgálatára. Mivel a szimbolikus jelentést megelőző tapasztalásokkal foglalkozom, a vizsgálódásomban feltárt, főleg formai és szerkezeti sajátosságok a szimbolikus jelentés potenciális nyersanyagainak tekintendők, semmint a „kész” jelentés részének.

A disszertáció módszertana

A kognitív poétika főleg a jelentés megképződésével foglalkozik, elméleteit arra a meglátásra alapozza, hogy az irodalmi művek szükségszerűen tükrözik az emberi tudat szerkezeti sajátosságait. Ezt a megközelítést tekintve a dolgozat módszertana két terület elméleteit igyekszik a narratológiával ötvözni, a második generációs kognitív tudományt és az idegtudományt. Az előbbi a megtestesülés fontosságát hangsúlyozza a kogníció folyamataiban, a második az agyi folyamatokat.

A jelen vizsgálódásban az érdekel, hogy a tér és a mozgás megtestesült tapasztalása milyen módon vesz részt a narratívák megalkotásában, különös tekintettel a narratív térre, a diszkurtus szerkezeti sajátosságaira, és fokalizáció és narráció problémáira. A disszertáció szükségszerűen interdiszciplináris és elméleti irányultságú. Noha a tudat fogalma alapvetően napjainkban is roppant vitatott, a megtestesült tudat elméletei mára meglehetősen széles körben elfogadottá váltak. Ezek az elméletek alapvetően az elme és a test közötti kapcsolatot, Lawrence Shapiro szavaival, a „gondolkodó lény” ontológiájának problémáját boncolják.

Ezen elméletek szerint az emberi kogníció folyamatait egy dinamikusnak tételezett elme-test-környezet rendszer részeként érthetjük meg. Narratívák vizsgálatában véleményem szerint az idegtudományok területéről jelenleg a neuropszichológia beépítése a leggyümölcsözőbb, mert ez a terület igyekszik feltárni a psziché és az agy folyamatainak összefüggéseit. Ennek az elméletnek a segítségével igyekszem tovább árnyalni narratológiai fogalmak definícióit. Elemzéseimben a narratív megértés Richard Walsh által kidolgozott modelljét használom, amely szerint a narratívák megértéséhez több, többé-kevésbé összejátszó elmefolyamat párhuzamos működése szükséges. Így tartozhatnak a narratív megértés korábban absztraktabbnak hitt folyamatába például a térészlelés mozzanatai. Az interdiszciplináris megközelítés a kognitív narratológiában azért is elengedhetetlen, mert, ahogy Roy Sommer megfogalmazza, lehetetlen

minden, a narratívákkal kapcsolatos kérdésünket megválaszolni csupán a narratológiára támaszkodva. Az előbb említett modellben például világos, hogy az olvasás során kialakuló szimbolikus jelentéshez folyamatosan hozzájárulnak kognitív elméletben sokáig alacsonyabb szintűként aposztrfoált mentális folyamatok, például szomatoszenzoros rendszer működése.

A kognitív narratológiában szintén alapvetés, hogy az irodalmi mű jelentését ugyanazokkal az elmefolyamatokkal hozzuk létre, amelyekkel nap mint nap megértjük a minket körülvevő világot. Ezzel a meglátással azonban az irodalomelmélet fontos, a tudat és a megtestesülés alapvető mibenlétével kapcsolatos problémákat örököl a kognitív tudománytól. A karteziánus elképzelés gépszerű, kontrollálható testképe és a szintén mechanikusan működő elmefogalma a mai napig fontosak az emberi lény megértésében, bár ez a megközelítés a kogníció megértésének során zárójelbe teszi az egyébként megkerülhetetlen élő test és környezet szerepét. A második generációs kognitív elméletek ezt a problémát igyekeznek orvosolni. A kortárs kognitív tudomány az emberi tudat testbe ágyazottságát és az egyén és a környezet interakcióinak törvényszerűségeit kutatja. Ebben a megközelítésben a tér és a mozgás a legfontosabb vizsgálendő tényezők közé sorolandók.

A második generációs kognitív narratológia ezzel a meglátással igyekszik megismerni a narratívák működését. Disszertációmban a kognitív narartológia ezen ágához csatlakozom a (narratív) tér a mozgás, és ezek szubjektív tapasztalásának neuropszichológiai vizsgálatával. Monika Fludernik szerint a narratívák az emberi tapasztalás közvetítését hivatottak elvégezni. Ez triviális kijelentésnek tűnhet, azonban fontos, hiszen a korábban megszokott „esemény” fogalomról a „tapasztalás” fogalmára helyezi át a fókuszot, ami következőképpen a narratíva alapfogalmát is átértékeli. Ebben a megvilágításban foglalkozom a tér és a mozgás észlelésének szerepeivel, melyek az itt vizsgált történetekben elsősorban a félelem és a szorongás erősen megtestesült érzelmeivel függenek össze. Ezek az érzelmek sajátos, olykor abnormális téri észlelést, elidegenedett és deautomatizált észlelési folyamatokat vonnak maguk után, amelyek potenciálisan eddig kevésbé tárgyalt narratológiai problémákat világítanak meg. A jelen disszertációban szoros olvasással megfigyelhető jelenségeket, és az ezek által alkotott, nagyobb volumenű szerkezeteket elemzem. A történetek karaktereinek testi tapasztalásait elemzem. Ebből a szempontból a narrátor és a fokalizáló karakter vizsgálata a legígéretesebb.

A téri kódolás alapelveit nagyon komplikált végigkövetni, mert a térélményt több különböző forrásból származó információkból építjük. Ezek közül a nemvizuális észleléssel foglalkozom a dolgozatban. Fontos, hogy a a tér észlelésének és felfedezésének kognitív folyamatai a kogníció egyén területein is felhasználásra kerülnek. Ilyenek például az érzelmek, az interperszonális interakciók, vagy éppen a nyelv, és azon keresztül a narratívák működései. A második generációs kognitív elméletek teoretikusai szerint a magas szintű, absztrakt kognitív folyamatok alacsonyabb szintű, egyszerűbb kognitív folyamatokra épülnek. Az egyik legfontosabb ilyen alapvető, alacsony szintű kognitív folyamat a tér észlelése és a térben való tájékozódás képessége. A preverbális tudati reprezentációk főleg a saját testből származó információkból építkeznek, olyannyira, hogy a neuropszichológia szerint az emberi tudat alapvetően a téri tájékozódás koncepcióiból fejlődik ki.

Ezt a meglátást legjobban a képi séma elmélet támasztja alá, ami az emberi tudat „lehorgonyzásának” egyik legfontosabb elmélete. A dinamikus képi sémák elméletének használata segít újraértelmezni a hagyományosan merev ’vázként’ megértett narratív sémákat, ezáltal jobban megérthetjük a narratívák működését. Az általam elemzett történetek nagyrésze negatív érzelmekkel foglalkozik, különös tekintettel a már említett (halál)félelemre és patológiás szorongásra. A téri tapasztalás és a tapasztaló tudatállapota kölcsönösen befolyásolják

egymást. Ezek az aspektusok és azok a módok, ahogyan a narratívák hatását befolyásolják, sosem önmagukban hatnak az olvasóra, hanem más tényezőkkel és változókkal interakcióban. Emiatt, és mivel a kogníció preverbális szintjéhez tartoznak, általam elemzett tényezők hatása többértelmű érzeteket vagy hangulatokat hozhat létre, s az elemzett művekben végeredményben sokszor hátráltatja, vagy épp ellehetetleníti, semmint segíti a szimbolikus jelentés megalkotását.

Bár nehéz átfogó elméletet alkotni ilyen, meglehetősen megfoghatatlan jelenségekről, fontosnak tartom a vizsgálatukat, mert az olvasásban és a mindennapi észlelésben is folyamatosan jelen vannak. Martin Conway emlékezetkutató modellje szerint az epizodikus emlékezet, amelyre tudatunk működése folyamatosan támaszkodik, ún. „epizodikus elemekből” épül, amelyek a kognitív rendszerünk alapvető alkotóelemei. Az epizodikus elemek, csakúgy, mint a képi sémák, nemverbális, érzékeléssel kapcsolatos szerkezetek. Ilyen típusú elemek működése szerepel Richard Walsh narratív megértés modelljében is. Vlagyimir Nabokov, ahogy a *Szólj, emlékezet!* c. memoárja tanúsítja, úgy gondolta, hogy a képzelet és az emlékezés folyamatai összefonódva működnek. Ma úgy tűnik, az emlékezetkutatás, az idegtudomány és a kognitív tudomány eredményei alátámasztják a szerző meggyőződését.

A disszertáció szerkezete

A disszertáció két részből áll, az első az elméleti háttérrel és a módszert mutatja be, a második szövegelemzésekkel foglalkozik. A kutatás megfelelő kontextualizálásához fontosnak tartom áttekinteni a modern narratológia kialakulásának történetét, a terület jelen állapotát, és a lehetséges fejlesztését. Ez utóbbira tesz kísérletet maga a disszertáció. A narratológia irodalomelméleti irányzatnént indult a strukturalizmus idején. Az elmúlt évtizedekben ez az irány exponenciális növekedésen és pluralizálódáson ment keresztül, aminek következtében a legtöbb narratológiai irányzat ma interdiszciplináris igényű. Ezek közül a kognitív narratológia vált az egyik az egyik legsikeresebbé, tág értelemben jelenleg ez a disszertáció is a kognitív narratológia területéhez sorolható.

A második fejezetben az emberi kogníció rövid történetét, és a kognitív elméletek irodalomelméletben történő korábbi alkalmazását ismertetem. Megközelítesemben a második generációs kognitív elméletek által kidolgozott test és tudat fogalmakat alkalmazom, amelyek az elme, a test és a környezet között folyamatos, dinamikus kapcsolatot tételeznek, és nagy figyelmet fordítanak az észlelés folyamataira. Ezen elméleteket egészítem ki az idegtudomány elméleteivel és eredményeivel. Ezek alkalmazása történetek elemzésében egy a Ralph Schneider által „születőben lévőnek” titulált, de még nem egészen létező neuronarratológia megszilárdulása felé tett lépés. Ennek érdekében az idegtudományon belül jelenleg a neuropszichológia alkalmazása bizonyul a legeredményesebbnek.

A második elméleti fejezet végén áttekintem azokat a narratológiai fogalmakat, amelyek az átvett új elméletek fényében revideálásra érdemesek. Ide tartozik a narratív tér, a szűzsé szerkezeti és formai sajátosságai, a narratív sémák, és a narráció módozatai. Ugyanebben az alfejezetben taglalom azon jelenségeket és fogalmakat, amelyek segítségemre vannak az elemzésekben. Ilyenek a tér észlelése, a térélmény szerepe a nyelvi és egyéb kognitív működésekben, illetve a térészlelés lehetséges deficitjei.

A disszertáció második fele Nabokov *Laura modellje* című regényének elemzésével kezdődik, amely több szempontból átmeneti állapotot képvisel tartalom, elméleti megközelítések, és egyszerűen a forma, illetve szerkezet szempontjából is, mivel a regény

befejezetlen. A protoregény a megtestesülés minden fontos módozatát szerepelteti a társadalmi aspektustól a fiziológiai aspektusig. Ez a fejezet számos probléma bevezetője, amelyeket a többi történet elemzése folyamán bontok ki részletesebben. A legfontosabb jelenség, amelyet a többi elemző fejezetben is szem előtt tartok, a nyelv által nem megfogható, nem idézhető szöveg-, és történetbeli, főleg formai és szerkesztésbeli sajátosságok, amelyek, ahogy a *Laura* elemzése tanúsítja, már egy félkész műben is megfigyelhetők.

A negyedik fejezetben egy jóval korábbi Nabokov regényt elemzek, részint összehasonlítva Poe „A kút és az inga” című novellájával. A fejezet fókuszában az érzékszervi észlelés, illetve az ezekkel összefonódó halálfélelem és szorongás testi tapasztalásai vannak. Vizsgálatom szerint az érzékszervi észlelés tudatos ábrázolásain túl számos olyan dinamikus szerkezet és mechanizmus figyelhető meg a műben, amelyek nagyban hozzájárulhatnak a történet szervezéséhez, és a mű értelmezéséhez.

Az ötödik fejezet két részből áll és két DeLillo történet elemzését tartalmazza. Az első a *The Body Artist*, amelyben esztétikai élményt szintén testi tapasztaláson alapuló szerkezetek motiválják. Ezek elemzésére úgy kerül sor, hogy a szövegbeli és diszkurzusbeli szerkesztési módozatokat és alakzatokat vetem össze testi tapasztalások mintázataival, a képi séma elmélet alapelveire építve. Szoros kapcsolatot feltételezek az irodalmi művek szerkezete és hatása között, és hipotézisként fogalmazom meg, hogy ez a kapcsolat a testbe vetettség tapasztalásain alapul.

A fejezet második felében a “The Ivory Acrobat” c. novellát elemzem. A novella egy zenetanárról szól, aki egy földrengést követően betegesen félni kezd az azt követő utórezgésektől. A történet diegetikus tere tulajdonképpen a főszereplő térészlelésének változásait követi, amely a lelki állapota romlásával egyre szűkül. A “The Ivory Acrobat” olvasható egy instabil tudatállapot kifejezéseként, ami, a *The Body Artist* esetéhez hasonlóan, egy karakter testi tapasztalásain keresztül fogható meg legérzékletesebben. DeLillo ezekben a történetekben maga is úgy tűnik, a preszimbolikus kifejezésmódokat helyezi előtérbe, ami a kimondható jelentés „rovására” megy.

A hetedik fejezetben azt vizsgálom, Mark Z. Danielewski *House of Leaves* c. regénye hogyan eredményez egy sajátos, komplex bizonytalanságérzetet az olvasóban. A regény több eszközzel éri el az általam feltételezett hatását. Téma és tartalom szintjén patológiás félelemmel és egyéb mentális problémákkal foglalkozik, azonban az elbizonytalanítás és a meghatározatlanság a szerkesztés és történetmondás szintjein is megfigyelhető. Ezek a jelenségek gyakran szorosan kötődnek a térményhez, úgy tartalom, mint forma és szerkezet tekintetében. Emellett a regény különösen erős bevonódást igényel az olvasó részéről, amelyet leginkább történetmondási stratégiáival ér el. A kiszámíthatatlanság a narratív tér, az események, és a narráció módozataiban is jelen van, és véleményem szerint így különösen komplex bizonytalanságérzetet képes kelteni az olvasóban. Minden tényezőjét összevetve úgy tűnik, a hatását nem ijesztő jelenetekkel vagy meglepő fordulatokkal éri el, hanem éppen azzal, hogy roppant kevés benne a meghatározható fordulat, a megfogható esemény. A regény értelmezésem szerint így azt az állapotot ragadja meg és ábrázolja igen komplex módon, amikor a kogníció folyamatában egy séma váratlanul haszontalannak bizonyul, viszont még nem találtunk vagy alakítottunk ki újabb sémát, hogy megérthessük a jelen helyzetünket. Alapvető kognitív folyamatok szintjén ez bizonyára az egyik legrémisztőbb helyzet, amivel találkozhatunk. Ez a leginkább szerkesztésben és a történetmondás módozataiban megragadható minőség kapcsolatba hozható a befogadó *episztemikus kontroll* érzetével (ez az a tudatállapot, amikor érezzük, hogy fel tudjuk mérni, hogy mi történik, és mi fog történni körülöttünk, elvesztése szorongást vált ki), amelytől a regény időről időre teljesen megfosztja.

Az utolsó fejezetben Jonathan Lethem *Árva Brooklyn* című krimijét vizsgálom, amelynek főszereplője egy Tourette-szindrómával élő férfi. A regényben a rendellenességet és az egyes tüneteket, amelyek magas szintű, szimbolikus kognitív funkciókat érintenek, gyakorta a szomatoszenzoros rendszer alacsony szintű folyamatainak keresztül érthetjük meg. A narrátor betegsége időről időre „betör” a narrációba, pluralizálva azt. A betegség gyakran kizökkenti vagy tévútra viszi a nyomozást, és a narráció módozatainak sajátos játékát eredményezi. A narratíva a *The Body Artist*hoz hasonlóan egy testi tapasztalás szerkezetét mintázza. Az *Árva Brooklyn* „megtestesíti” a Tourette-szindrómával, a kényszerességgel járó ideges energiatöbbletet. A diszkurzus értelmezhető az energiatöbblet működésének elvei szerint: a cselekmény időről időre „visszaszorul”, majd véletlenszerűen „megugrik” valamilyen irányba (rendszerint *nem* előre), emellett megjeleníti a kényszerességet is azáltal, hogy ok nélkül vissza-visszatér egyes (általában jelentéktelen) részletekhez.

A disszertáció eredményei és kiterjesztésének lehetőségei

A disszertáció elméleti fejlesztéssel foglalkozik. Elsőként egy új elemzési keretet alakítottam ki, amely számot vet az idegtudomány számos elméletével és eredményével, amelyek relevánsak lehetnek a történetmondás vizsgálatában. A módszer alapoz az epizodikus emlékezet működésének elméleteire, ebből kiindulva igyekszik a Richard Walsh által felállított komplex narratíva értelmezési modellt tovább árnyalni, a nemvizuális észlelés, és testi tapasztalás, pl. a propriocepció folyamatainak segítségével.

Minden elemzett narratíva valamilyen értelemben bizonytalanságot ébreszt az olvasóban. Ezt a lehetséges események pluralizációjával érik el, némelyik kétértelmű narrációval (*Invitation to a Beheading*), más történetek a *disznarráció* használatával (*The Body Artist*, *House of Leaves*). Az elemzésekben ezek a jelenségek mind megfigyelhetőek természetes kognitív folyamatoknak, ezáltal érthetőbbé válik a szoros kapcsolat a narratívák és más kognitív folyamatok és funkciók között.

A narratív szerkezeteket hagyományosan magas szintű, szimbolikus kognitív szerkezeteknek tekintették, azonban az elemzések eredményei szerint ezek a szerkezetek, sőt, egyes esetekben teljes szüzsé mintázatok megérthetőek preszimbolikus, testi tapasztalások segítségével, ugyanis szerkezetileg rengeteg, elsősre talán nem szembetűnő, de szisztematikus egyezés található bennük. Ez a meglátás egyezik Martin A. Conway által végzett emlékezetkutatás eredményeivel, illetve a kognitív nyelvészet képi séma elméleteivel. Ezek az elméletek mind igyekeznek felkutatni a megtestesülés fiziológiai aspektusait az emberi kognitív folyamataiban. A megtestesülés ezen aspektusa jelentős szerepet játszik a szimbolikus jelentés megkonstruálásának kezdeti szakaszában. Így értendő az a megállapítás, miszerint a testbe vetettség bizonyos aspektusai a jelentés „nyersanyagaként” funkcionálhatnak.

Nem állítom azonban azt, hogy a megtestesülés egyformán fontos szerepet játszik minden narratívában, tehát, bár a szerkezet és forma iránti érdeklődésem a klasszikus narratológia megfontolásaival van szoros rokonságban, a strukturalizmus azon igényét nem követem, hogy univerzális kijelentéseket tegyek a narratívákról. A neuronarratológia jelenlegi (korai) vizsgálati lehetőségeit figyelembe véve fontos az elméleteit olyan narratívák elemzéseinek segítségével fejleszteni, amelyek szoros olvasás módszerével is megközelíthető neurológiai sajátosságokat mutatnak. Emiatt találok különösen ígéretesnek a neuroregény irodalmi kategóriáját, amely részben meghatározott neurológiai problémák ábrázolását tűzi ki célul. Ezek a történetek előtérbe helyezik a neurológiai rendellenességek okozhatta narratív deficiteket, amelyek az általam vizsgált történetekben elidegenedett vagy deautomatizált percepciók okozta narratív sajátosságok

voltak. Ezek kiemelik a megtestesülés kognícióban játszott szerepét, ezáltal a narratív intelligencia működésének egy kevésbé kutatott aspektusát.

A disszertáció igyekszik hozzájárulni a természettudomány és a humán tudományok tényleges párbeszédéhez, amelyben az egyes fogalmak és elméletek kölcsönzésén túlmenő, valóban interdiszciplináris kutatás megköveteli, hogy komplexebb szemléletmódokat igyekezzünk áttemelni más tudományterületekről, ezáltal szorosabban integrálva a különböző diszciplínákat. Reményeim szerint ilyenek bizonyul majd az a mód, ahogy megérteni igyekeztem a narratív szerkezetek és a narratív megértés folyamatait a tér és mozgásészlelés, ill. tájékozódás kognitív és neuropszichológiai elméleteinek segítségével. A természettudományok szempontjából nézve pedig érdemes lehet számot vetni a (fiktív és nemfiktív) narratívák azon képességével, amely segítségével több szinten képesek megragadni a (pszichés és testi) tapasztalások szubjektív oldalát, amely az elmúlt évtizedekben a fenomenológiai pszichiátria népszerűvé válásával előtérbe került.

Jelenleg, a neuronarratológia kezdeti szakaszában további neuroregények elemzése segítene tovább fejleszteni az elméletet. Ezen kívül a kutatás két további lehetséges folytatását tartom fontosnak. Egyrésztől empirikus vizsgálatnak lehetne alávetni azokat a feltételezéseket, amelyek azt igyekeznek körülhatárolni, hogy egy narratíva mely részei, és milyen módon járulnak hozzá a jelentésképződéshez. Például a Gerald Prince által fejlesztett disznarráció fogalom további részletezést igényelne, hiszen bizonyos esetei (például képzelgés, tévedés, hazugság, tervezés, stb.) erősen különböző kognitív háttérrel rendelkeznek, és ennek köszönhetően vélhetően különbözően is funkcionálnak. A neuronarratológia fejlesztésének egy másik útja problémás, hagyományos értelemben akár diszfunkcionális, vagy patológiás történetmondási stratégiák vizsgálata lehet. Ezek lehetnek adott neurológiai rendellenességgel vagy kognitív deficittel élő egyének által konstruált, fiktív vagy nemfiktív történetek. Hasznos lehet ilyen történeteket összevetni a jelen disszertációban elemzett fiktív munkákkal is, minél több szöveg vizsgálatát elvégezve. Ilyen irányú kutatás jelentősen hozzájárulhatna a természetes narratívák és működésük megértéséhez, ezen keresztül az emberi kogníció mélyebb megismeréséhez.

A DISSZERTÁCIÓHOZ KAPCSOLÓDÓ PUBLIKÁCIÓK LISTÁJA

1. "Kinetózis Don De Lillo *The Body Artist* című regényében. Olvasás és testi tapasztalás". *FILOLÓGIAI KÖZLÖNY* 62:(3) pp. 140-153. (2016)
2. "I am Lauren. But Less and Less": Corporeal Narratological Aspects in Don DeLillo's *The Body Artist*" Vajda Zoltán (szerk.) *Tehetségek a tudomány horizontján: válogatás a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara hallgatóinak tudományos munkáiból*. Szeged: SZTE BTK. pp. 19-37. (2014)
3. „Corporeality and Mediality in Vladimir Nabokov's *The Original of Laura*” In Péter Gaál-Szabó szerk. *Intertextuality, Intersubjectivity, and Narrative Identity*. Cambridge, Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing. pp. 33-46. (2017)
4. "[P]ure, dumb canine instinct'. *Narrative Space and Motion(lessness) in Don DeLillo's 'The Ivory Acrobat'*" In László, Sári B., Ágnes Zsófia Kovács szerk. *Space, Gender, and the Gaze in Literature and Art*. Cambridge, Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing. pp 47-62. (2017)
5. „Kinetosis in Don DeLillo's *The Body Artist*: Tracing the Somatic Experiences of the Reader.” In Budziak, Anna, Katarzyna Lisowska, Jarosław Woźniak szerk. *Literature, Performance Studies, and Somaesthetics: Studies in Agency and Embodiment*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.

6. Lilla Farmasi, Attila Kiss, Szendi István. „The Narrative Facilitation of Recovery. The Application of Narrative Theories in a Group Therapy for Patients with Schizophrenia” In *DIEGESIS 'Illness Narratives'* (2018)
7. „Söbb a temminél”. A neuronarratológia lehetőségei és egy Tourette- szindrómás tudaton keresztül épült történetvilág” In Horváth Márta, Szabó Erzsébet szerk. *Hogyan olvasunk krimi? Új perspektívák a detektívtörténet kutatásában.* pp: 130-156. (2019)

A DISSZERTÁCIÓHOZ KAPCSOLÓDÓ KONFERENCIAELŐADÁSOK LISTÁJA

1. “Tracing the Somatic Experiences of the Reader: Kinetosis in Don DeLillo’s *The Body Artist*”. *The International Conference "Performance studies – literary studies – somaesthetics"*. Konferencia helye, ideje: Wrocław, Lengyelország, 2014.12.12-14.
2. “Corporeality and Mediality in Vladimir Nabokov’s *The Original of Laura*” *12th Biennial Conference of the Hungarian Society for the Study of English.* Konferencia helye, ideje: Debrecen, Magyarország, 2015.01.29-31.
3. “The Reader in Nabokov’s *The Original of Laura*” *International Society for Intermedial Studies Conference #2 „Play/Perform/Participate”*. Konferencia helye, ideje: Utrecht, Hollandia, 2015.04.16-18.
4. “Resistance to History: DeLillo Stories with Temporality of Their Own” *„Fiction Rescues History” DeLillo Conference in Paris.* Konferencia helye, ideje: Párizs, Franciaország, 2016.02.18-20.
5. “To breathe the dust of this painted life”: Modes of Engaging the Senses in Vladimir Nabokov’s Novels” *'Do the Senses Make Sense?': The Five Senses in Nabokov's Work. Nabokov International Conference.* Konferencia helye, ideje: Biarritz, Franciaország, 2016.04. 28-05.01.
6. Storytelling and the Perceptions of the Embodied Mind: Space(s) and Movement(s) in Narratives. The ESSE Doctoral Symposium, Thessaloniki, 2017. August 28-29.
7. Storytelling and the Perceptions of the Embodied Mind: Dynamic Narrative Structures in Mark Z. Danielewski’s *House of Leaves*. The 5th International Conference of the European Narratology Network, 2017. Czech Republic, September 13-15, Prague.